

Rapport 2010:14

Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning

Murar i marken väster om S:t Laurentii kyrka S:t Laurentii kyrkogård, Prästgatan och Bergsvägen i Söderköping

RAÄ 14

S:t Laurentii kyrkogård, Prästgatan och Bergsvägen
Söderköpings stad och kommun
Östergötlands län

Mats Magnusson

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM
AVDELNINGEN FÖR ARKEOLOGI

Murar i marken väster om S:t Laurentii kyrka

S:t Laurentii kyrkogård, Prästgatan och Bergsvägen i Söderköping

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Syfte	7
Metod och dokumentation	7
Resultat och tolkning	7
Bergsvägen	7
S:t Laurentii	8
Prästgatan	11
Fyndmaterialet	11
Referenser	13
Tekniska uppgifter	14
Bilaga 1. Rapport, Bäck 1976	15
Bilaga 2. Rapport Bennett, 1975	28
Bilaga 3. Äldre ritningar	32
Bilaga 4. Ritningar	38
Bilaga 5. Fyndlista	42

Omslagsbild: S:t Laurentii kyrka. Foto Marie Ohlsén, ÖLM.

Ö S T E R G Ö T L A N D S L Ä N S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

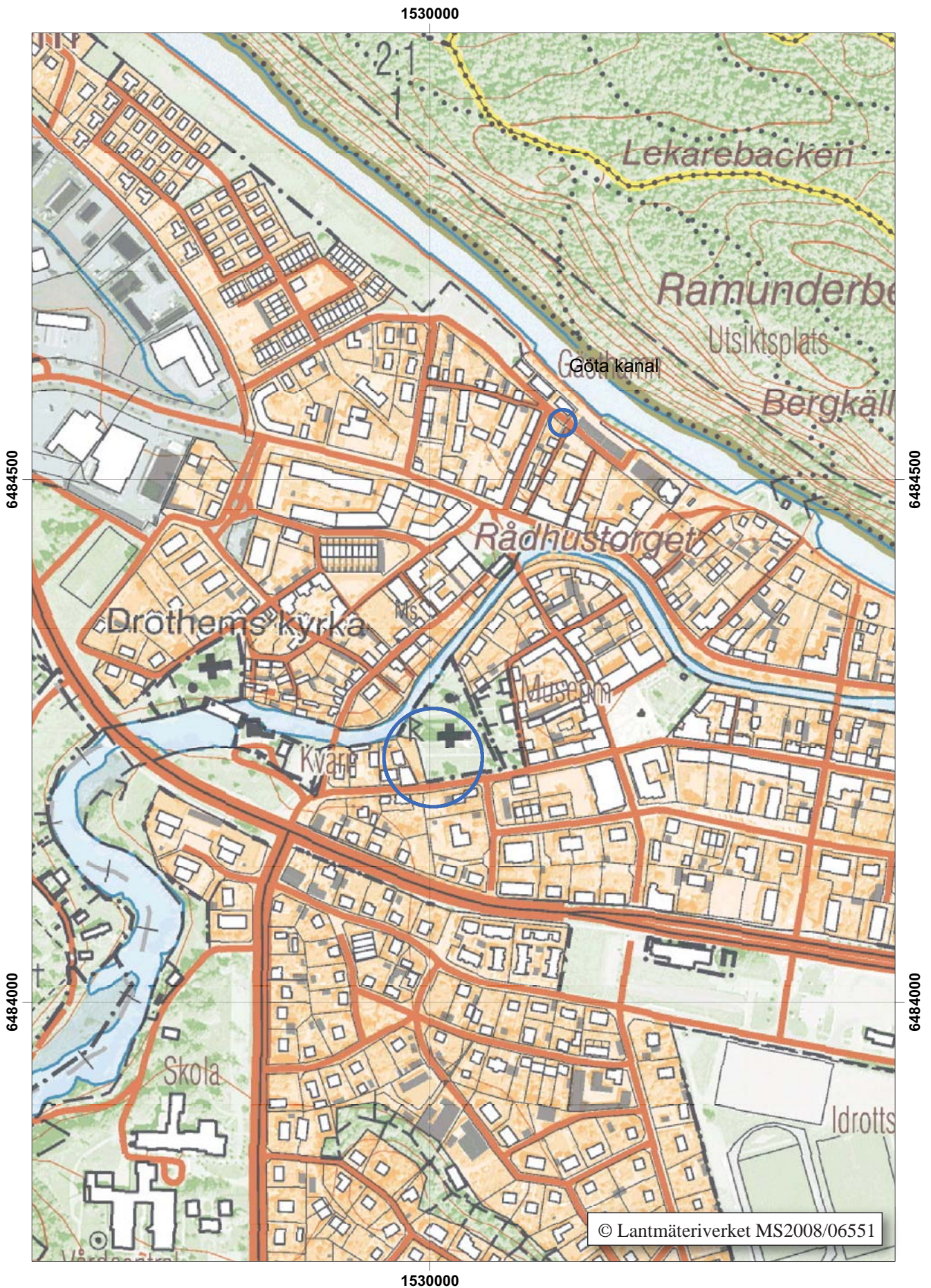
Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

Sammanfattning

Östergötlands länsmuseum utförde under perioden den 23 september – 2 oktober 2009 en schaktningsövervakning i samband med anslutning av fjärrvärme till S:t Laurentii kyrka i Söderköpings stad och kommun, Östergötland. Dessutom utfördes en kortare anslutning i Bergsvägen. Arbetet utfördes på uppdrag av E.ON Värme Sverige AB. Utanför kyrkans västfasad påträffades tre murar och ett eventuellt kalkbruksgolv. Lite längre åt sydväst framkom kyrkogårdens gamla bogårdsmur och grundmuren till en byggnad. I Prästgatan löpte ett stenfyllt dike snett över schaktet.

Mats Magnusson
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur Fastighetskartan, blad 086 65, med undersökningsområdena markerade i blått.
Skala 1:5 000

Inledning

Mellan den 23 september och den 2 oktober 2009 utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning. Detta skedde i samband med schaktning för fjärrvärmeanslutningar i S:t Laurentii kyrkogård, Prästgatan och Bergsvägen i Söderköpings stad och kommun, Östergötlands län. Ledningsdragningen omfattade ca 115 löpmeter schakt. Som bilagor bifogas tidigare opublicerade rapporter över två schaktningsövervakningar från 1975 som berör samma område som den nu utförda undersökningen. Originalen till dessa rapporter förvaras i Östergötlands länsmuseums arkiv.

Uppdragsgivare E.ON Värme Sverige AB som även svarade för de arkeologiska kostnaderna. Ansvarig för schaktningsövervakningen och utformningen av rapporten var undertecknad.

Områdesbeskrivning

Söderköping är belagt i det skriftliga källmaterialet från mitten av 1200-talet. Redan under 1000-1100-talen var dock bebyggelse etablerad på platsen och orten fungerade sannolikt som en centralort för det omgivande landskapet. Staden växte fram där Storån och Lillån möts och från dessa vattendrag var det möjligt att nå Östersjön och Östergötlands inland. Sannolikt bidrog uppgrundningen av hamnområdet under senare delen av medeltiden till att staden under 1600-talet förlorade sin särställning till förmån för Norrköping och Valdemarsvik (Broberg & Hasselmo 1978).

Det arkeologiska källmaterialet har påvisat att en tät och regelbunden stadsbebyggelse var under uppbyggnad från tidigt 1200-tal. Vid 1200-talets slut var de flesta av stadens medeltida institutioner fullt utvecklade. Gatunätet inom Söderköpings centrala delar har visat sig i stort vara det samma som under medeltiden med vissa förskjutningar och den skillnaden att en hel del mindre gränder försvunnit under årens lopp.

Rådhusorget med dess hamn var Söderköpings hjärta och omgavs av Bergskvarteren i norr, Hospitalskvarteren i väst-sydväst samt Hagakvarteren i öst-sydöst. Ågatan, med den kulverterade Lillån, bildar gräns mellan Bergskvarteren och Vintervads-kvarteren. Söderköpings äldsta lämningar återfinns i området närmast åarna. Till detta område hör det nu aktuella undersökningsområdet vid S:t Laurentii kyrka.

Vid strandkanten längst in i den på medeltiden farbara Storån, strax innan det första fallet, ligger Bossgård. Bossgård omtalas första gången 1380 men antas ingå i den testamentering som drottning Katarina Sunesdotter gjorde till sin syster år 1250 (Broberg & Hasselmo 1978). Bossgård ägdes under hela medelti-

den av kungar, drottningar och inflytelserika personer vilket lett till att gården anses vara en äldre kungsgård från början. S:t Laurentii kyrka, som idag ligger granne med Bossgård, har troligen en gång i tiden uppförts på mark tillhörande Bossgård. En teori är att dagens kyrka ersatte en äldre, till Bossgård hörande, gårdskyrka (Hörfors 1993).

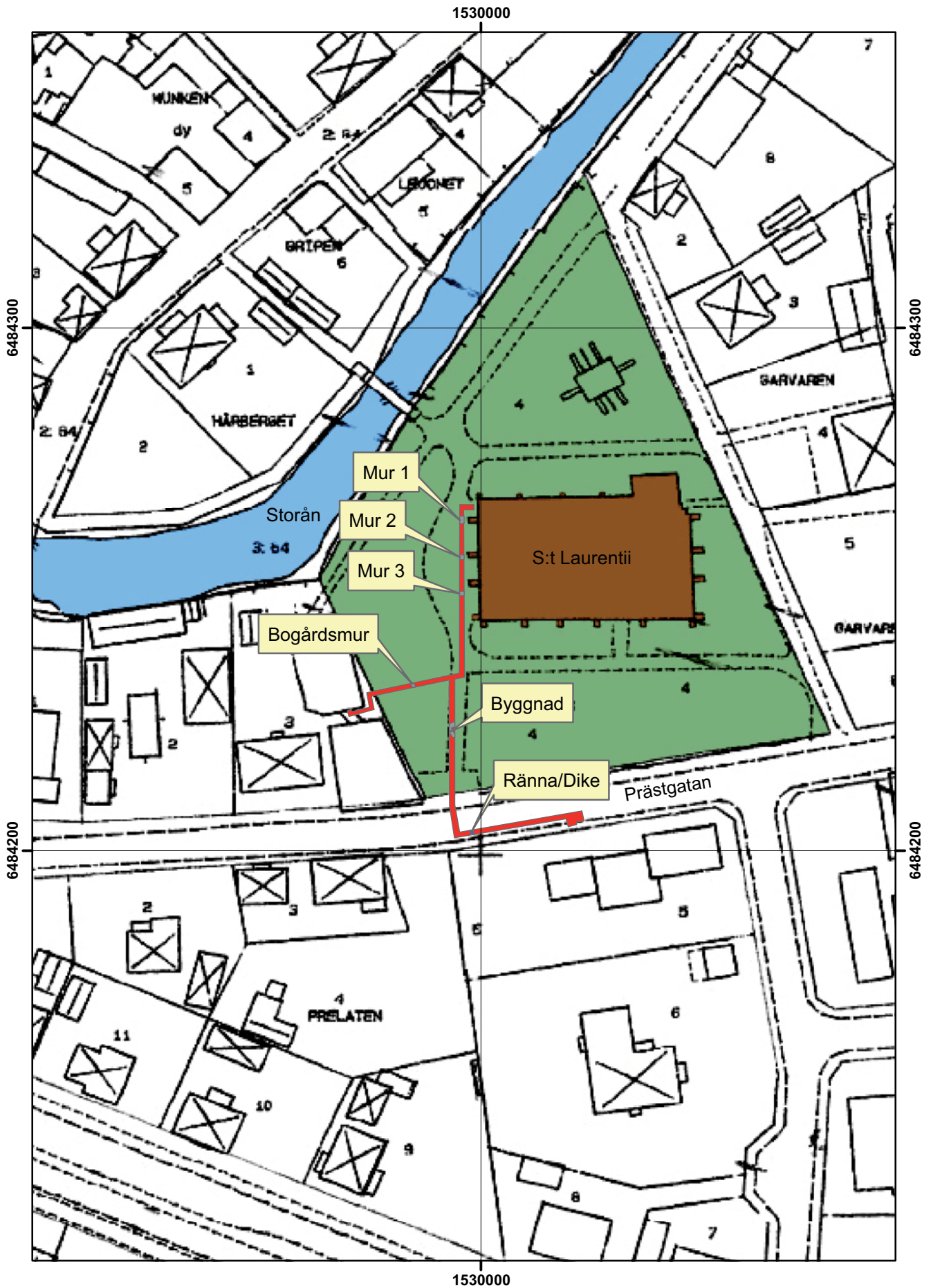
S:t Laurentii byggdes som en treskeppig basilika i tegelgotik och enligt en senare inskription så skulle detta ha skett inför invigningen 1296. Själva kyrkan omtalas dock först i och med en donation 1307 tillsammans med de två övriga kyrkorna, S:t Ilian och S:t Trinitatis (Drothem) (SDHK-nr 2215). Att den gotiska kyrkan haft en föregångare antyds av att S:t Laurentii församling omnämns redan 1253 och att Magnus Ladulås kröner sin drottning Helvig i kyrkan 1281 (Broberg & Hasselmo 1978).

Flera arkeologiska undersökningar har tidigare utförts i anslutning till den västra sidan av S:t Laurentii kyrka. Den västra sidan har länge tilldragit sig uppmärksamhet då delar av kyrkans västfasad består av fältsten till skillnad från den i övrigt teglade kyrkan. 1929 utfördes en undersökning av S:t Ragnhilds Gille där målet var att se om kyrkan haft en äldre föregångare. Direkt under matjorden påträffade man massiva grundmurar på upp till tre meters bredd. På grund av planteringar kunde inte murarna följas i sin helhet och det övergripande resultatet blev ganska förvirrat. Enligt Erik Lundberg som var med och ledde undersökningen kunde de grova murarna tyda på att den äldre kyrkan varit utrustad med ett västtorn. Man konstaterade även att murarna innehöll rester av tegel och att kyrkan därmed knappast kunde vara äldre än 1200-talet (Lundström 1930).

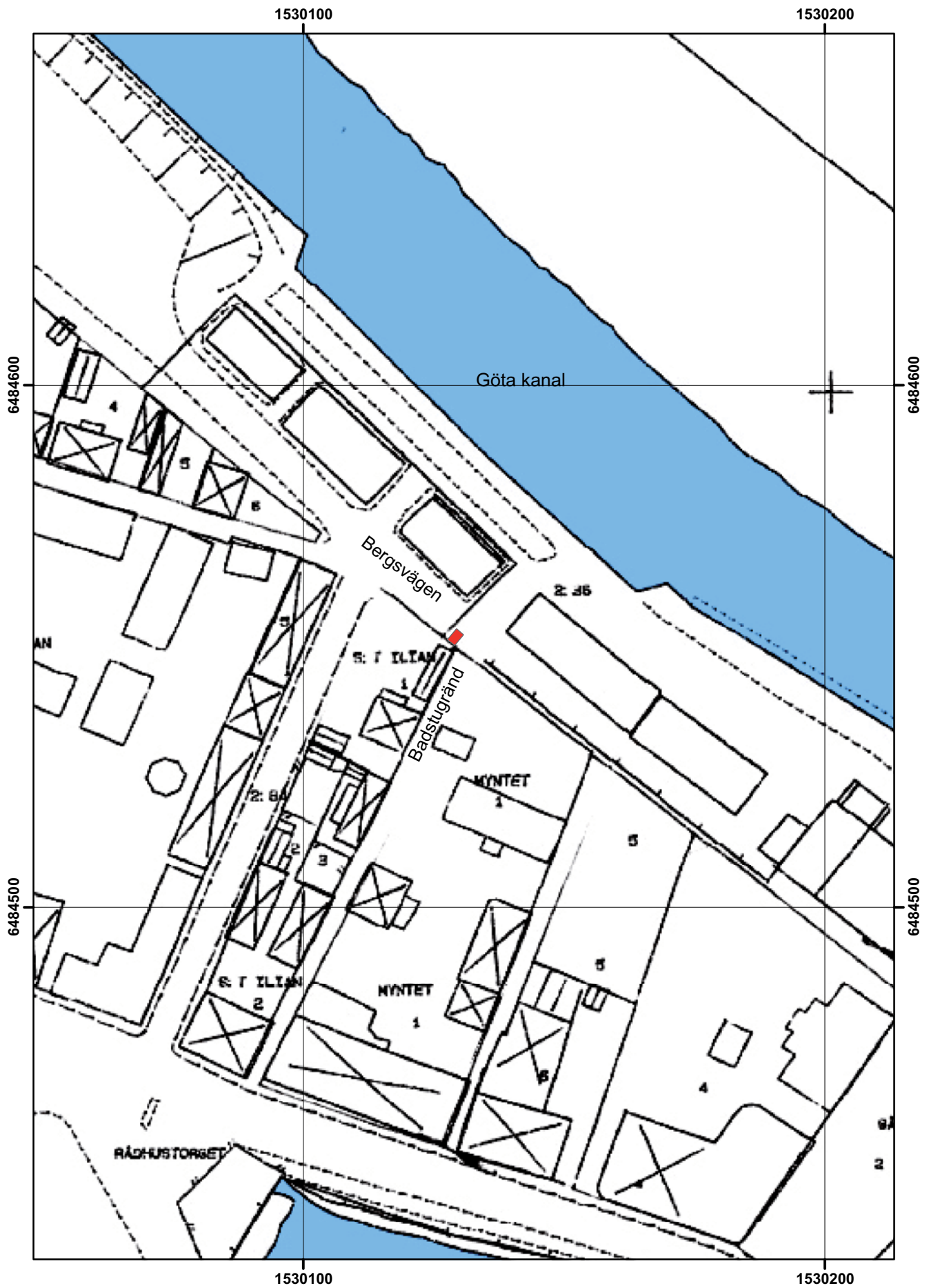
Vid schaktning för dagvatten 1975, utanför kyrkan, utfördes vid två tillfällen en schaktövervakning. Den första etappen, som sträckte sig från norr och längs kyrkans västfasad till ungefär mitt på denna, är endast dokumenterad i text och med en enkel planritning. Den andra etappen tog vid där den första slutat och är väl dokumenterad. Vid båda etapperna påträffades grundmurar och rustbäddar, dessutom framkom det ett tegelgolv strax under markytan (Bennet 1975, Bäck 1975).

Vid en arkeologisk undersökning 1993, i samband med schaktning för el, påträffades en begravning ovanpå murade stenar. Stenarna låg på ett djup av ca 1,4 m men schaktet var för litet för att man skulle kunna dra några definitiva slutsatser utifrån fyndet (Hörfors 1993).

I det andra undersökningsområdet vid Bergsvägen har man tidigare undersökt raseringslager som troligen härstammar från S:t Ilians kyrka (Eriksson 1979). De senaste rönen rörande S:t Ilians kyrka och kyrkogård placerar det aktuella undersökningsområdet

Figur 3. Utdrag ur Adresskartan över Söderköping, med schakt och anläggningar kring S:t Laurentii markerade. Skala 1:5 000

Figur 4. Utdrag ur Adresskartan över Söderköping, med schaktet i Bergsvägen markerat.

direkt väster om kyrkogårdens gräns mot nuvarande Badstugränd (Magnusson 2009).

I samband med upprustningsarbeten av Kanalmagasin C vid Göta Kanal gjordes ytterligare arkeologiska undersökningar runt byggnaden, dels i Magasinsgatan och dels i delar av Hamngatan. Här påträffades flera kyrkoanknutna fynd såsom förgyllda bokbeslag, knappnålar av guld och mässingsljusstakar. Fynden låg i de övre, vid kanalbygget påförda, jordmassorna. I botten av ett av schakten, ca 1,6 meter under markytan, påträffades även en byggnad av tillhuggna gråstenskvadrar. Byggnaden tolkades ha en koppling till kyrkan (Hörfors 2008).

I nära anslutning till dessa schakt har tjocka raserings- och planeringslager samt fragmentariska träkonstruktioner påträffats. Här framkom dock inga fynd med medeltida datering (Ternström 2002). I Hamngatan gjordes även en arkeologisk förundersökning år 2005. Schaktningarna utfördes till ett djup av ca 0,9 meter. Här framkom en brunn och fyra gatunivåer: två lager kavelbroar och därunder två lager stenläggningar (Carlsson & Wennerlund 2007).

Syfte

Syftet med schaktningsövervakningen var att se till att fast fornlämning kom till skada i så liten utsträckning som möjligt. Fast fornlämning som påträffades

skulle undersökas och dokumenteras avseende karaktär och omfattning. Påträffade lämningar skulle om möjligt även dateras.

Resultatet ska kunna ligga till grund för länsstyrelsens fortsatta bedömningar i ärendet.

Metod och dokumentation

Schaktningen utfördes med grävmaskin och framrensning av kulturlager gjordes med hacka och skrapa. Inmätning utfördes med RTK. Dokumentation skedde i form av digitalfotografering, plan- och profilritningar. Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum. Fynden förvaras i Östergötlands länsmuseums klimatanpassade magasin i avvaktan på fyndfördelning.

Resultat och tolkning

Bergsvägen

Schaktet i Bergsvägen (korsningen Badstugränd) var ca 2,5 x 1,5 m stort och ca 1,0 m djupt. Kulturlager framkom på ca 0,8 m djup innehållandes enstaka större stenar utan struktur. Då inga konstruktioner eller flerskiftade lager påträffades inskränkte sig dokumentationen till fotografering och beskrivning.

Figur 5. Schaktet i korsningen Bergsvägen och Badstugränd. Foto Mats Magnusson, ÖLM.

S:t Laurentii

Schaktning tog sin början invid magasinporten i kyrkans nordvästra hörn för att sedan dras söderut till Prästgatan. Ett sidoschakt grävdes in till Bossgårdens tomt och den byggnad som ligger placerad utmed tomtgränsen. Då schaktet endast grävdes till ett djup av ca 0,5 m så påträffades endast överdelarna av vad som misstänktes vara murar. Vid närmare undersökning och jämförande med de murar som grävdes fram 1975 så kunde tre stycken konstateras. I schaktet strax norr om västportalen framkom en större tuktad och delvis putsad gråsten med bruk på. Denna sten låg inte in situ utan var återdeponerad i marken i samband med schaktningen 1975.

Ungefär mitt för västportalen framkom vad som tycktes vara rester av ett kalkbruksgolv på ett djup av ca 0,8 m under marknivå, detta frampreparerades endast längs ett kort stycke då det låg under det egentliga schaktdjupet (figur 6).

I figur 7 finns en sammanställning av de undersökningar som utförts väster om kyrkan för att därmed försöka få en överblick av de murar som påträffats i marken. Murarna tycks inte på något sätt tyda på en äldre kyrka, ett västtorn eller på att kyrkan av någon anledning skulle ha kortats i väster. Murarna innehåller tegel, de är väldigt grova och de orienterar sig i en nord-sydlig riktning vilket talar mot en föregångare i form av en romansk kyrka. Den form murarna tar stämmer inte med ett torn då det skulle vara alldeles

för litet och/eller konstigt orienterat. Inte heller kan jag få ihop resterna av murar till att bilda grundmurar till en gotisk västfasad som senare skulle ha rivits på grund av sättningar, brand eller dylikt.

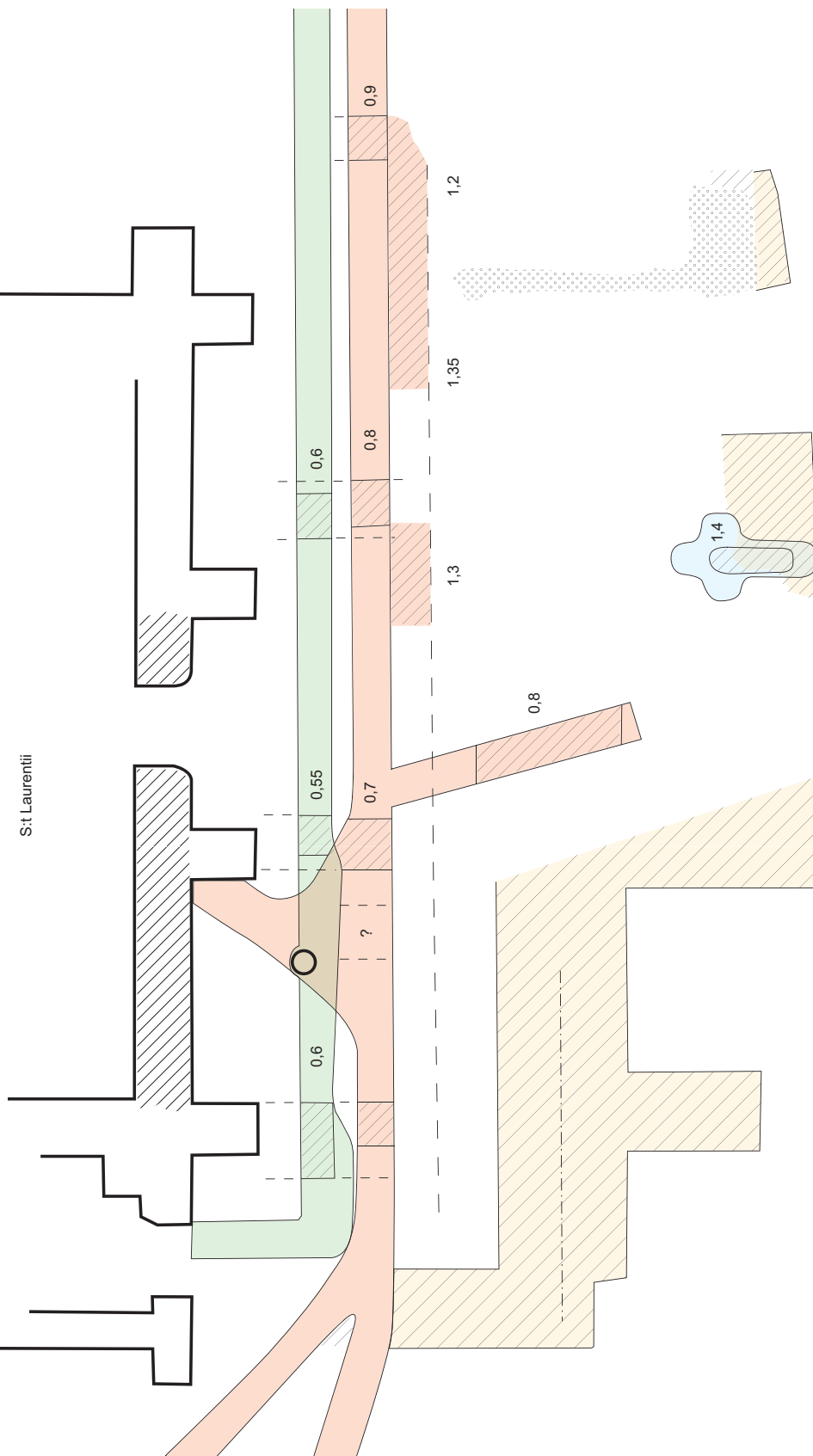
Den stora mängden tegelkross och det faktum att de grova murarna har tegel inblandat i sitt bruk innebär att den byggnad som föregått kyrkan på platsen inte kan ha legat där så länge. Tegel brukar sägas ha kommit till Östergötland kring mitten på 1200-talet vilket skulle innebära att byggnaden endast var ca 40 år när den revs för att lämna plats åt den nya kyrkan.

Då S:t Laurentii antagligen ligger på mark tidigare tillhörig Bossgård så skulle en tolkning kunna vara att detta var en byggnad i fältsten, med delar i tegel, tillhörande Bossgård. Murarnas tjocklek gör att man kan spekulera i om byggnaden haft någon form av försvarsfunktion och/eller flera våningar. Här finns en liten överensstämmelse mellan murarna som de framkom 1929 och bilder över murarna på Alsnö hus. Alsnö hus stod färdigt någon gång före 1274 och var visserligen mer av ett sommarpalats klätt i tegel än en försvarsanläggning men övriga arkitektoniska element skulle kunna stämma bra överens (Thordeman 1920). Figur 8 och 9 visar på hur konstruktionerna påminner om varandra och figur 10 är en planritning över Alsnö hus som kan användas för att jämföras med figur 7.

Figur 6. Möjligt kalkbruksgolv utanför S:t Laurentii västportal. Foto Mats Magnusson, ÖLM.

Dnr 411/09:1

- Undersökning 1929 (Lundström)
- Undersökning 1975 (Benett & Bäck)
- Undersökning 1983 (Hörfors)
- Undersökning 2009 (Magnusson)
- Murar
- Stenpackning

S:t Laurentii kyrka
Söderköpings stad och
kommun, Ög
RAÅ 14
Schaktplan
Skala 1:100
Dnr 411/09
2010-03-17 Mats Magnusson
Renritning Johan Levin

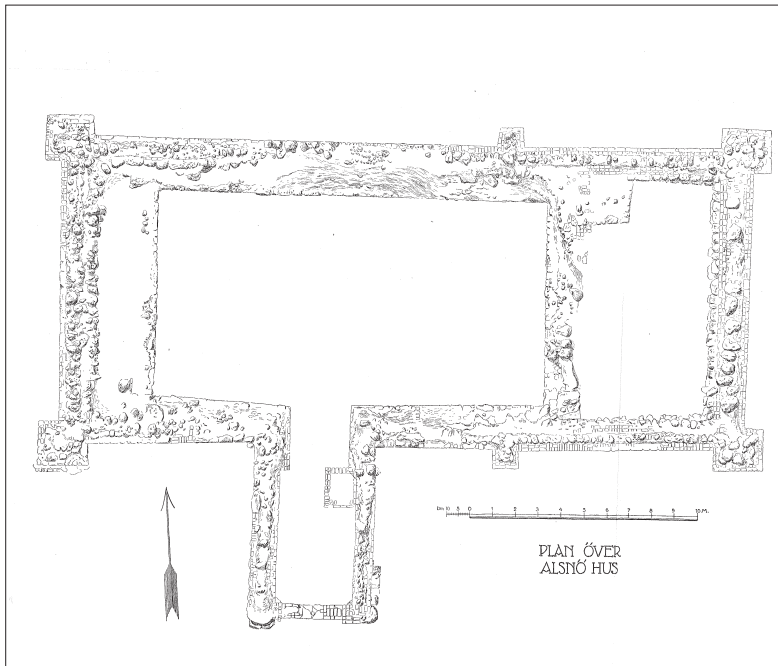
Figur 7. Sammanställning av de undersökningar som utförts väster om S:t Laurentii.

Figur 8. Den tre meter breda muren vid S:t Laurentii fotograferad från norr. Foto S:t Ragnhilds Gilles årsbok 1930.

Figur 9. Alsno hus murar, från väster, som de såg ut vid undersökningen i början av 1900-talet. Foto Bengt Thordeman.

Figur 10. Planritning över Alsnö hus (Thordeman 1920).

Förutom murarna väster om kyrkans västfasad påträffades även den äldre bogårdsmuren som syns på kartan från år 1779 (figur 12). Jorden på de båda sidorna av muren skiljde sig mycket åt då den östra sidan (kyrkogården) bestod av grå lera med en stor mängd människoben medan den västra sidan bestod av en gråsvart, lerig kulturjord med inblandat tegel och bruk.

När huvudschaktet från kyrkan närmade sig Prästgatan framkom vid den 42:a metern en stenkonstruktion på ca 0,4 m djup. Stenkonstruktionen visade sig vara resterna efter ett murat hörn till en byggnad. Byggnaden orienterar sig efter den äldre bogårdsmuren (se figur 12) men då inga fynd påträffades så blir en närmare datering och funktionsbestämning svår.

Schaktet som drogs in på Bossgårds nuvarande tomt grävdes mycket grunt och endast ett par större stenar, som stack upp ur underliggande lager, skulle kunna tyda på någon form av konstruktion. Då endast två stenar framkom så går det inte att dra några slutsatser om vad det kan ha varit för något och i övrigt påverkades endast fyllnadslager och matjord av schaktningen.

Prästgatan

I Prästgatan drogs schaktet från ungefär mitt för pastorexpeditionen och västerut för att sedan anslutas till det schakt som löpte från kyrkan. Ca 0,2 m under asfalten framkom en kullerstensbeläggning. Denna syns inte i profilen då beläggningen var bortgrävd mot mitten av gatan (antagligen i samband med

schaktning för VA-ledning). Kullerstenen var lagd som rännsten i det parti som frilades (figur 13). Under flera lager sand framkom ett eventuellt raseringslager ungefär 0,6 m under dagens gatunivå. Detta lager, som bestod av brun sand, tegel och sten, kunde följas längs hela profilen.

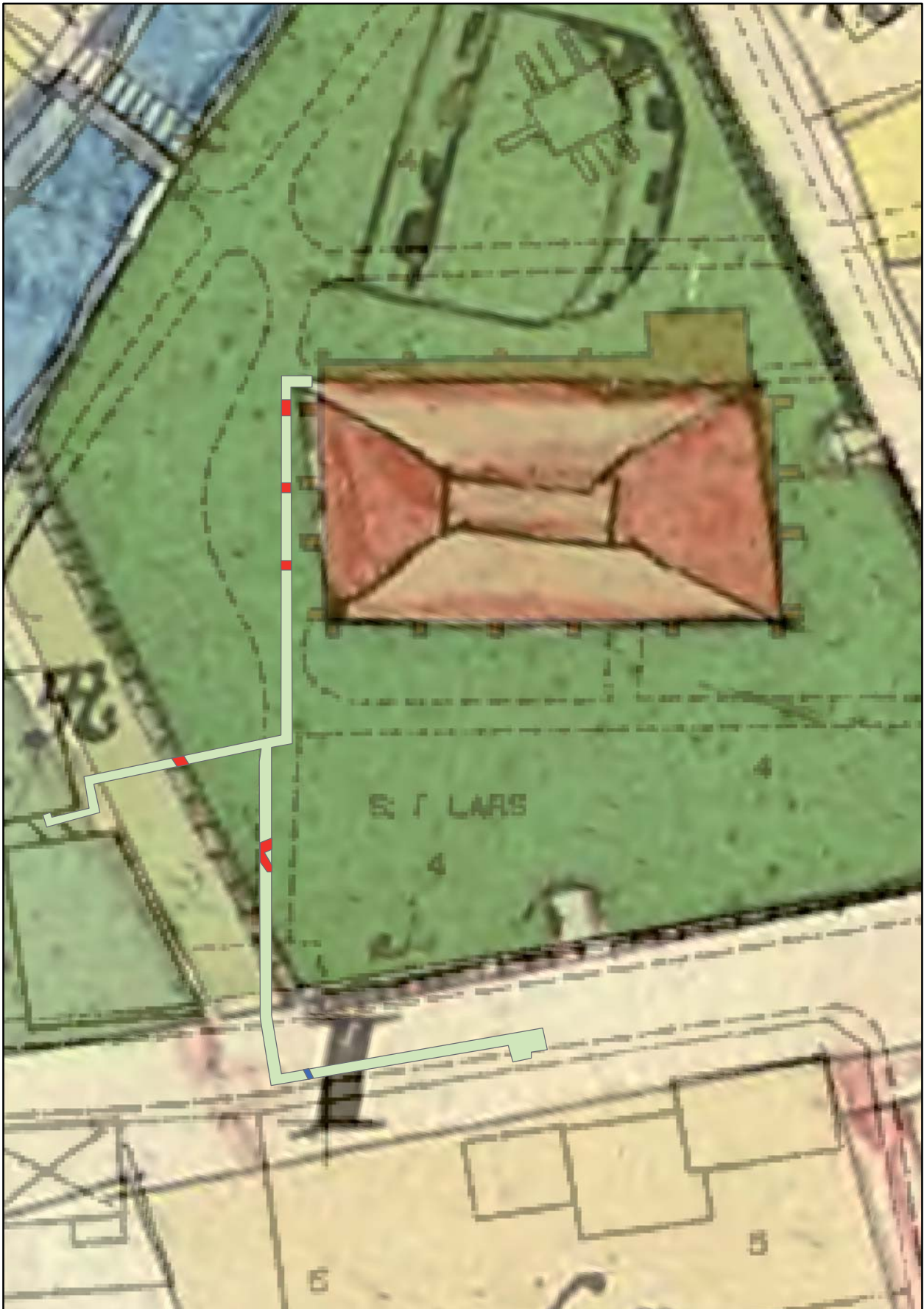
I den västra delen av schaktet påträffades en stenfylld ränna eller dike grävt i ovan nämnda lager på ett djup av ca 0,7 m. Rännan/diket tycktes inte vara grävt från en högre nivå och löper snett över schaktet. På figur 12 kan man se rännans riktning och förhållande till Bossgårds och S:t Laurentii ägo gränser på 1779 års karta. Riktningen stämmer med bogårdsmurens men diket tycks vara något förskjutet åt väster. Då diket korsar gatan även 1779 så borde det tyda på att diket är äldre eller att gatan tidigare gått mer norr eller söder därom.

Fyndmaterialet

Schakten var mycket fyndfattiga och längs Bergsvägen och Prästgatan påträffades inga fynd alls. Utanför S:t Laurentii västfasad framkom några få fynd i de övre omrörda lagren. Två fragment av harts, två bitar av ett yngre stengods (CII:2) och ett fragment av en kritpipa, där stämpeln i form av en svan fanns bevarad. I höjd med västportalens södra strävpelare påträffades en mindre ansamling med fönsterglas mot schaktets botten. Fyndmaterialet förvaras på Östergötlands läns museum i avvaktan på fyndfördelning.

Figur 11. Detalj av kritpians stämpel på klacken
Foto Lasse Norr, ÖLM.

Figur 12. 1779 års karta över fastighetskartan med schakt och konstruktioner markerade (jämför fig 3).
Skala 1:500

Figur 13. Kullerstengata med rännsten i Prästgatan. Foto Mats Magnusson, ÖLM.

- Bennet, R. 1975. *Meddelande till landsantikvarien i Östergötlands län*. Arkivhandling Östergötlands länsmuseum.
- Broberg, B. & Hasselmo M. 1978. *Söderköping. Medeltidsstaden 5*. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer, rapport. Göteborg.
- Bäck, T. 1975. *Rapport över arkeologisk kontroll vid ledningsgrävning väster och söder om S:t Laurentii kyrka i Söderköping*. Arkivhandling Östergötlands länsmuseum.
- Bäck, T. 1976. *Arkeologisk kontroll vid ledningsgrävning väster och söder om S:t Laurentii kyrka i Söderköping*. Östergötlands länsmuseum, rapport. Linköping.
- Carlsson, C. & Wennerlund, J. 2007. *Kavelbroar, stenläggningar och en brunn i Hamngatan*. RAÄ 14, Söderköpings stad och kommun. Östergötlands länsmuseum, rapport 2007:74. Linköping.
- Eriksson, J. 1979. *Arkeologisk undersökning. Schaktningsovervakning vid Östra kanalmagasinet*. Söderköpings stad och kommun. Östergötlands länsmuseum, rapport. Linköping.
- Hörfors, O. 1993. *Grav från 1700-tal och medeltida murrester på S:t Laurenti kyrkogård*. Söderköpings stad och kommun, Östergötlands länsmuseum, rapport. Linköping.
- Hörfors, O. 2008. *Kanalmagasin C och Hamngatan*. Söderköping stad och kommun. Östergötlands länsmuseum, rapport 2008:30. Linköping.
- Lundström, G. 1930. *De arkeologiska utgrävningarna i Söderköping sommaren 1929. S:t Ragnhilds Gilles årsbok 1930*. Söderköping.
- Magnusson, M. 2009. *S:t Ilian – den tredje kyrkan. Skelettfynd och grundmurar i Göta kanal, Söderköping*. Östergötlands länsmuseum, rapport 2009:100. Linköping.
- Ternström, C. 2002. *Arkeologisk förundersökning. Kv Trekanten*. Östergötlands länsmuseum, rapport 2002:73. Linköping.
- Thordeman, B. 1920. *Alsnö hus. Ett svenskt medeltidspalats i sitt konsthistoriska sammanhang*. P. A. Norstedt & Söners förlag. Stockholm.
- Svenskt diplomatariums huvudkartotek över medeltidsbrev. SDHK-nr 2215, DS 1558.

Tekniska uppgifter

Plats och gata	S:t Laurentii kyrkogård, Prästgatan, Bergsvägen
Stad och kommun	Söderköping
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnummer	RAÄ 14
Ekonomiska kartans blad	086 65 (8G 6g Söderköping)
Koordinater	X 6484254, Y 1530005
Koordinatsystem	RT90 2,5 gon V
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning, schaktningsövervakning
Länsstyrelsens dnr	431-14790-09
Länsstyrelsens handläggare	Bertha Amaya
Länsstyrelsens beslut	2009-08-31
ÖLM dnr	411/09
ÖLM projektnr	531016
Uppdragsgivare	E.ON Värme Sverige AB
Kostnadsansvarig	E.ON Värme Sverige AB
Projektledare	Mats Magnusson
Fältarbetstid	2009-09-23 – 2009-10-02
Totalt undersöktes	Ca 115 löpmeter
Grafik	Mats Magnusson
Fynd	ÖLM C 4484:1-10
Foto	Digitala
Analyser	Nej
Grafik	Mats Magnusson
Renritning	Johan Levin
Grafisk form	Johan Levin
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273	Rapport 2010:14 © Östergötlands länsmuseum

ÖG Söderköping
S:t Laurentii kyrka

1720
13.5 76

RAPPORT ÖVER ARKEOLOGISK KONTROLL VID LEDNINGSGRÄVNING

VÄSTER OCH SÖDER OM S:T LAURENTII KYRKA I SÖDERKÖPING

7 - 12 NOVEMBER 1975

Vadstena den 11 mars 1976

Torsten Bäck

ÖG Söderköping

S:t Laurentii kyrka

Innehållsförteckning

Text

Bilaga: Robert Bennets rapport i kopia

Svartvita bilder med förteckning(neg är tidigare överlämnade)

Förteckning över färgbilder

20 färgdia

4 ritningar

ÖG Söderköping

S:t Laurentii kyrka

INLEDNING

Undertecknad blev av landsantikvarien beordrad att övervaka schaktning för vatten- och avloppsledning väster och söder om kyrkan. Schaktningen utfördes med maskin under tiden 7 - 12 november 1975. Vid arbetets början var schakt 1 redan grävt till c:a 18 m och delvis återfyllt. Robert Bennet har tidigare den 4 - 5 november 1975 varit kontrollant för schaktningarna norr och väster om kyrkan.

TEKNISKA UPPGIFTER/DOKUMENTATION

Schakten har inmätts i förhållande till kyrkans västgavel (ritning 1). Nivåerna är inmätt till stadens höjdnät.

Vid fotograferingen användes Kodak Tx 120 film för svartvita bilder och Agfachrome 50 S 135/36 professional pressade till 24⁰ Din för diabilder. 5 rullar svartvit film och 2 rullar färgfilm togs.

Efter gallring och sortering återstår 25 svartvita bilder och 20 färgdia, monterade i GePe- ramar.

4 ritningar har upprättats. Prover för C - 14 datering av rustbädden.

BESKRIVNING

Schakt 1. Vid 1,5 - 2,5 m var mur 1, som korsade schaktet. Den var uppbyggd av stora gråstenar, hopfogade med kalkbruk. Muren nådde en högsta höjd på +4,25 (markytan +5,1m). Dess djup kunde ej fastställas, då schaktet redan var återfyllt, men den har varit minst 1 m hög. Bredden var ungefär densamma. Öster om och strax ovanför muren fanns tegel möjligen i två skift med ett lager kalkbruk emellan. Det undre skiftet, som börjat vid den nu försvunna övre delen av mur 1 och fortsatt till 9m(?) och mur 2 kan ha varit ett golv. Teglet var av stort format c:a 13 cm brett och 9 cm tjockt.

Mellan 9 och 9,8 m var mur 2, som även den korsade schaktet och var uppbyggd på samma sätt som den föregående. Den var ungefär lika hög och inte heller här kunde djupet bestämmas. Det tegel, som beskrivits ovan mellan mur 1 och 2 synes ha slutat ungefär vid 9 m, dvs där mur 2 börjar. Därefter finns visserligen tegel här och där i ett lager av liknande beskaffenhet som längre norrut, men det är snarare kalkbruk med tegel än tegel med kalkbruk. Teglet mellan mur 1 och 2 var ordentligt lagt med brukfyllda fogar.

Under teglet mellan mur 1 och 2 fanns ett lager kalkbruk och tegelskrot om c:a 0,4 - 0,5 m tjocklek och 0,3 m under teglet. Där detta lager slutade vid 6,5 m synes en undre med schaktet parallell mur ha börjat. Den fortsatte till mur 2 och har sannolikt anlagts samtidigt med den. Ingen skillnad fanns i bruket mellan dem och inte heller syntes någon skillnad i strukturen. Tyvärr kunde djupet inte bestämmas, men höjden var c:a 3,80.

Strax efter 12 m började en rustbädd av ekplankor 5,75 x 0,11 x 0,4 m (upp till 0,43 m breda). Plankorna låg direkt i moränleran, som var mycket blöt och var blålera. Under plankorna fanns pålar, sannolikt av asp. Ovanpå rustbädden var 0,05 m lera. I norra delen hade rustbädden sjunkit 0,35 m. Den har varit underlag för en kraftig stenmur, som vid c:a 18 m korsades av mur 3, som var av samma typ som de två föregående. Av den längsgående muren på rustbädden var 1 skift bevarat. Av profilerna kunde inte utläsas hur hög den varit. Kulturlagren fortsatte fram till 14,2 m, varefter området är omrört och det är svårt att utläsa något av profilen. På andra (södra) sidan av mur 3 fanns endast jord och lera samt enstaka gravar, som ej undersöktes.

Mellan 39 och 45 m påträffades på c:a 1,4 m djup två stockar diagonalt genom schaktet i VSV - ONO riktning (ritning 4). Invid dem fanns 4 stolpar, den sydligaste 0,4 m i diameter. Lämningarna låg i ett lager hård påförd lera. Inga fynd gjordes i anslutning till dem. Någon tolkning var inte möjlig att göra. Efter uppmätning och fotografering har de avlägsnats.

Schakt 2 grävdes nästan vinkelrätt mot schakt 1 och anslöt till detta vid 2,2 m. Schaktet korsades mellan 2 och 2,8 m av en stenmur i kalkbruk. Dess höjd var c:a +4,25 m. Djupet kunde inte fastställas, då avloppsledningen inte skulle läggas så djupt och det därmed inte fanns någon anledning att riva upp stenmuren. Troligen har den vilat på rustbädden, som beskrives nedan. Mellan 2 och 5,7 m var en mur av sten och kalkbruk bevarad till 1 skifts höjd. Liksom muren längs schakt 1 mellan 12 och 18 m vilade den på en rustbädd av ekplankor, men de hade här riktningen Ö-V. Rustbädden fick ligga kvar under avloppsledningen.

Förteckning över svartvita bilder

1. Mur 1 i schakt 1 mot V. Läge vid 2 m. Jfr ritning 2c.
2. Dito mot SO.
3. Dito mot NO.
4. Dito mot Ö.
5. Mur 2 i schakt 1 mot SO. Läge vid 9 m. Jfr ritning 2b.
6. Översikt schakt 1 mot N.
7. Schakt 1 framför kyrkans västfasad mot NNO.
8. Schakt 1 bortre delen mot S.
9. Översikt mot NNV. Ån är bakom manskapsbodarna.
10. Dito mot NNO.
11. Dito S om kyrkan mot Ö.
12. Översikt schakt 1 bortre delen mot S. Jfr ritning 4.
13. Dito mot N.
14. Översikt V om kyrkan mot Ö. Schakt 2 något till vänster i bilden markeras av två stakkäppar.
15. Översikt vid SV delen av kyrkan. Mot SO.
16. Dito vid N delen mot NO. Schakt 2 till höger.
17. Schakt 2 övre delen av en mur. Jfr ritning 3. Mot V.
18. Dito mot Ö.
19. Dito mot V. I förgrunden, vinkelrätt mot schaktet är schakt 1.
20. Dito mot V.
21. Schakt 1 mot N, översikt.
22. Dito mot NNO.
23. Schakt 1 översikt mot Ö. Rustbädden av ekplankor skymtar i mitten av bilden.
24. Schakt 2, tegel. Iförgrunden schakt 1. Mot NV.
25. Dito mot Ö. Jfr ritning 2c och 3.

ÖG Söderköping
S:t Laurentii kyrka

E 48959

5. Mur 2 i schakt 1 mot SO. Lägre vid 9m. Jfr ritning 2b.

E 48960

6. Översikt schakt mot N.

E 48961

7. Schakt 1 framför kyrkans västfasad mot NNO.

E 48962

8. Schakt 1 bortre delen mot S.

ÖG Söderköping
S:t Laurentii kyrka

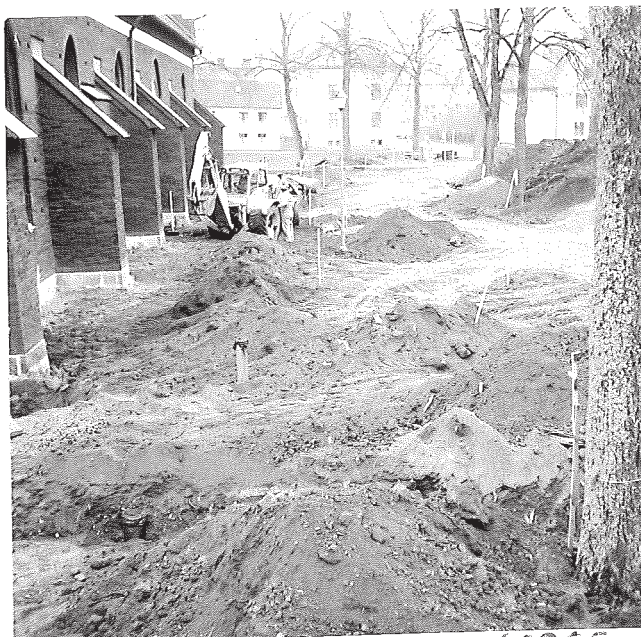
E48963

9. Översikt mot NNV. Ån är bakom
manskapsbodarna.

E48964

10. Dito mot NNO.

E 48965

11. Dito S om kyrkan mot Ö.

E48966

12. Översikt schakt 1 bortre
delen mot S. Jfr ritning 4.

ÖG Söderköping
S:t Laurentii kyrka

E48967

13. Dito mot N.

E48968

14. Översikt V om kyrkan mot Ö.
Schakt 2 är något till vänster
i bilden.

E48969

15. Översikt vid SV delen av kyrkan
mot SO.

E48970

16. Dito vid N delen mot NO.
Schakt 2 till höger.

E48971

17. Schakt 2 övre delen av en mur.
Jfr ritning 3. Mot V.

E48972

18. Dito mot Ö.

E48973

19. Dito mot V. I förgrunden,
vinkelrätt mot schaktet är schakt 1.

E48974

20. Dito mot V.

E48975

21. Schakt 1 mot N. Översikt.

E48976

22. Dito mot NNO.

E48977

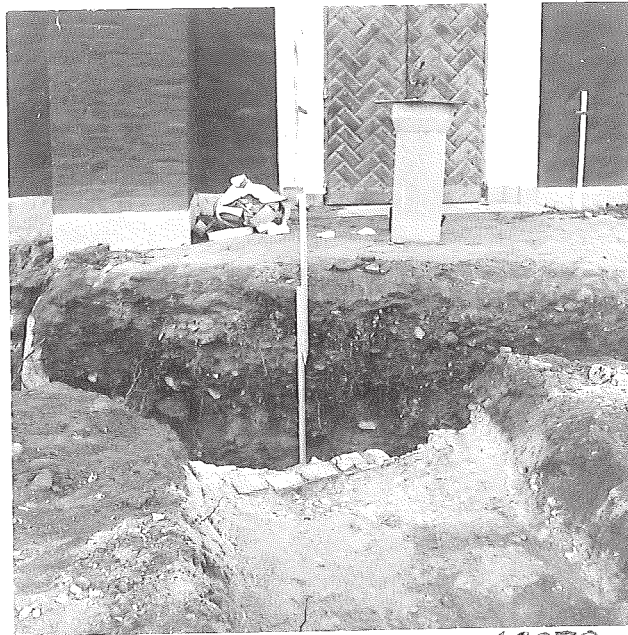
23. Schakt översikt mot Ö. Rustbädd av ekplankor skymtar i mitten av bilden.

E48978

24. Schakt 2 tegel. I förgrunden schakt 1. Mot NV.

ÖG Söderköping
S:t Laurentii kyrka

E 48979

25. Dito mot Ö. Jfr ritning 2c och 3.

ÖG Söderköping

S:t Laurentii kyrka

Förteckning över färgbilder

1. Mur 1 i schakt 1 mot Ö. Läge vid 2 m. Jfr ritning 2c.
2. Dito mot SO.
3. Mur 2 i schakt 1 mot SO. Läge vid 9 m. Jfr ritning 2c.
4. Dito mot NO.
5. Dito mot NV.
6. Schakt mot SV. N delen av rustbädd av ekplankor.
7. Tegel i schakt 2 mot NV. I förgrunden schakt 1.
8. Dito mot Ö.
9. Översikt V om kyrkan mot Ö. Schakt 2 är något till vänster markeras av stakkäppar.
10. Schakt 2, stenvmur mot Ö.
11. Dito mot V.
12. Dito mot VNV.
13. Schakt 1 bortre delen mot S.
14. Dito mot N.
15. Dito, detalj av S delen med trä och stolpe. Mot Ö.
16. Dito mot V.
17. Schakt 1 mot N.
18. Översikt mot N. Ån i bakgrunden bortom manskapsbodarna och bilen.
19. Dito mot NV.
20. Översikt schakt bortre delen. Mot SSO.

3559
11 11 75

Översänder rapport och de som vi får hoppas
sista räkningarna för Söderköping. Min skiss
över det lilla som kunde iakttas bör väl kan-
ske renritas innan den arkiveras. Har museet
ett ex av 1929 års grävningssplan i korrekt
skala är det väl lämpligt att ersätta min
xeroxkopia ur S Ragnhild gilles årsbok.

Hälsningar

Robert B

Till landsantikvarien i Östergötlands län
Linköping

Undertecknad har den 4-5/11 1975 övervakat schaktning för dagvattenavlopp på kyrkogården väster och norr om S:t Laurentii kyrka, Söderköping.

Norr om kyrkan utgjordes fyllnadsmassorna av jord och jordblandad lera. Här gjordes inga iakttagelser av antikvarisk betydelse.

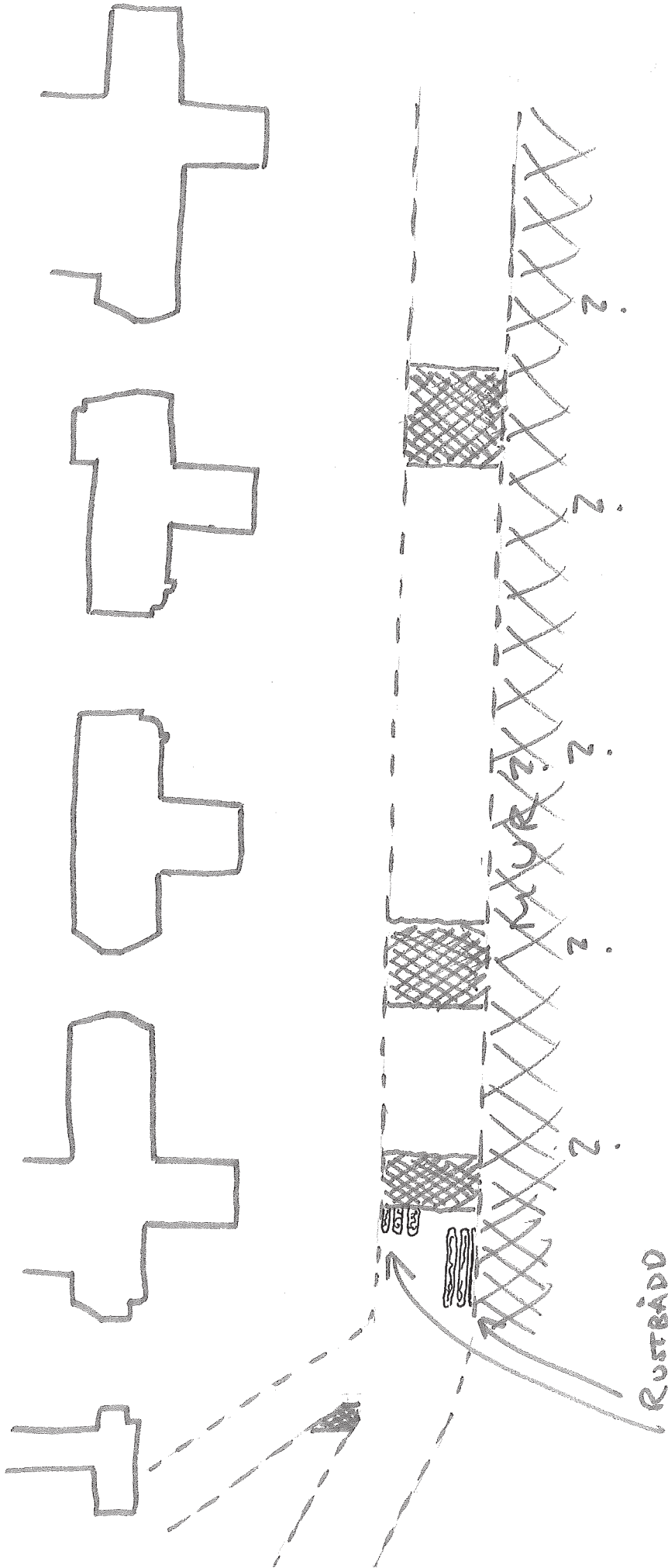
Beträffande området väster om kyrkan hade grävningsundersökningar sommaren 1929 visat att en i sen tid nedlagd dränering löper längs västgaveln på ungefär 4 meters avstånd från denna. Det nya avloppet drogs efter samma sträckning som det gamla, eftersom eventuella murrester där fick antagas redan vara förstörda. Då schaktningen emellertid skedde till större djup än det äldre avloppet blev det nödvändigt att bortskaffa ett antal stora, delvis tuktade gråstenar, som på tre ställen tycktes bilda vinkelrätt mot schaktet löpande murar.

Där schaktet grenade sig, invid kyrkans nordvästra hörn, kunde i profilen iakttagas rester av den i öst-väst gående mur, som är markerad på planen över 1929 års utgrävningar (A på ritning 1). Övriga delar av denna mur var då undersökningen började redan bortschaktade. Av de tre murar som längre söderut korsade schaktet var den mellersta delvis lagd i bruk. Den nordligaste av dessa murar vilade på en rustbädd av ekstörar, 10-20 cm i diameter. Rustbädden, som låg direkt på leran, befann sig på ca 155 cm djup under den nuvarande marknivån.

Utmed schaktets hela västra sida syntes i profilen stora gråstenar, som tycktes bilda en mur. En i nord-syd gående mur är också markerad på 1929 års plan, men omkr 1 meter längre västerut. Närmare utredning av förhållandet var av tidsskäl inte möjlig. I norra änden av schaktet låg, intill västra schaktkanten, på ca 155 ekstörar i schaktets längdriktning. Denna rustbädd fortsatte in under stenarna i profilen. Fyllnadsmassorna väster om kyrkan utgjordes av jord, sand, tegelskärvar och bruksrester.

Stockholm den 6/11 1975

John Bennet

S:t LAURENTII KYRKA,
SÖDERKÖPING
MURRESTER PÅ KYRKANS
VÄSTSIDA 1:100
RITNING 2

R BENNST 6/1. 1925

Tänkbart är ju också, att golvet lutat ner mot korot, ehuru detta väl knappast varit fallet. Ett uppbyggande av cementgolvet på något ställe skulle klariägga golvförhållandena.

Avvägningarna av murresternas underkant visa, att de ligga på samma nivå, som kyrkans grundmurar i de schakt, som upptagits.

För tolkningen av de frilagda murresterna anser d:r Lundberg, att vi här ha att göra med en äldre kyrka och de grova murpartierna norr om kyrkans mittlinje skulle förutsätta en tornbyggnad. Det isolerade partiet (b) skulle i så fall eventuellt utgöra delar av en annan byggnad för exempelvis försvarsändamål, och på något sätt kunna höra samman med Bossgård.

I muren ingå även i murbruket lagda tegelstenar, varför man måste räkna med att denna äldre kyrka kan dateras till 1200-talet.

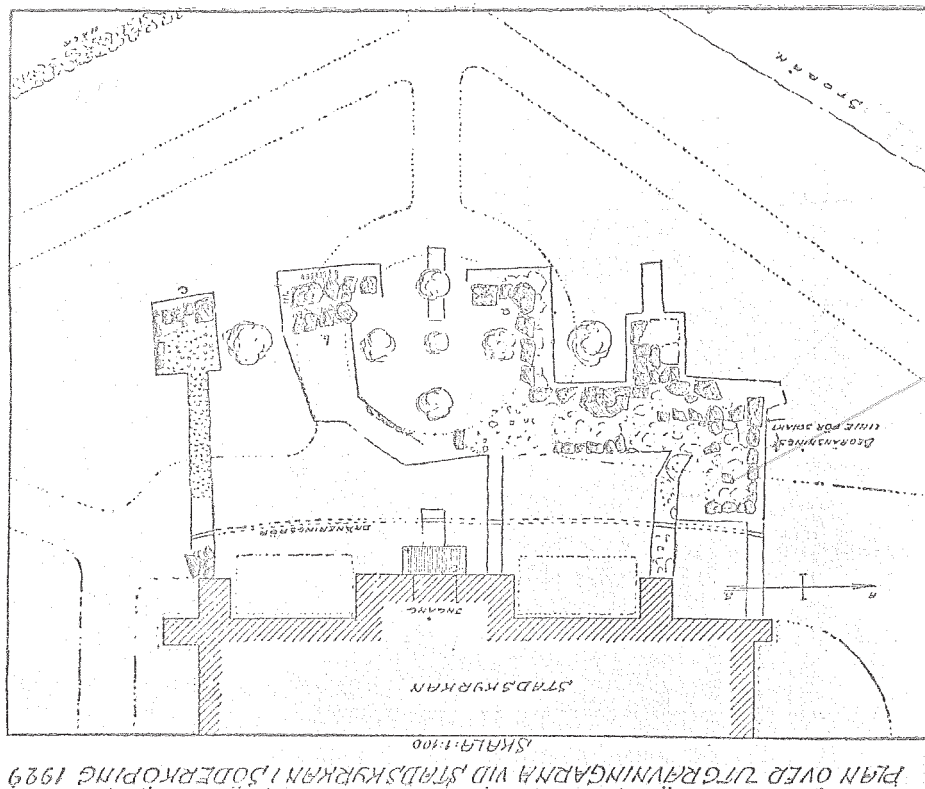
Då de framgrävda partierna enligt d:r Lundbergs åsikt delvis kunde bevaras ovan jord, gjordes av honom och undertecknad en framställning till kyrkorådet om att söka bevara en del av området öppet. Samtidigt medskickades en skiss över, hur planen framför kyrkan tänktes ordnad. Denna skrivelse behandlades av kyrkorådet, men på sakens dåvarande ståndpunkt kunde kyrkorådet icke annat än med ett beklagande avböja.

Det är dock vår förhoppning, att vid ett omläggande av planen framför kyrkans huvudingång hänsyn kan tagas också till dessa fornminnen, och att de åter skola blottas och komma till sin rätt.

*

Med medgivande av gårdsägare Hellman och från stadsmyndigheternas sida, om grävningarna skulle gå in på stadens mark, gjordes undersökningar inom ett mindre område, beläget på tomtens utmed Braskens gränd cirka 10 meter från Munkbrogatan. På platsen hade tidigare stått ett uthus (brygghus), vilkas grundstenar delvis lågo kvar.

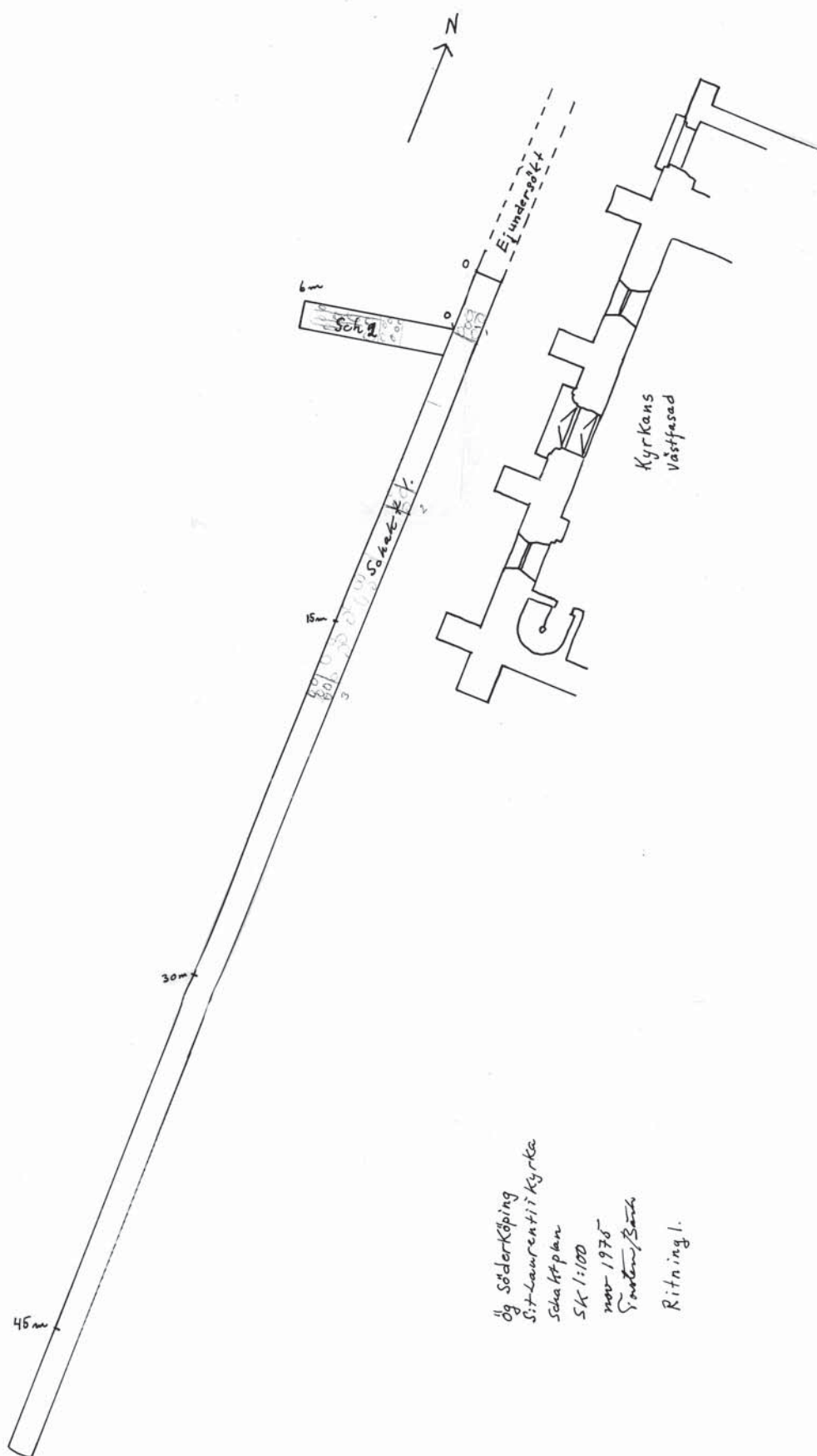
Den nuvarande gatan består av ett 15 cm. tjockt, tilltrampat gruslager (fig. 4). Under detta finnes en

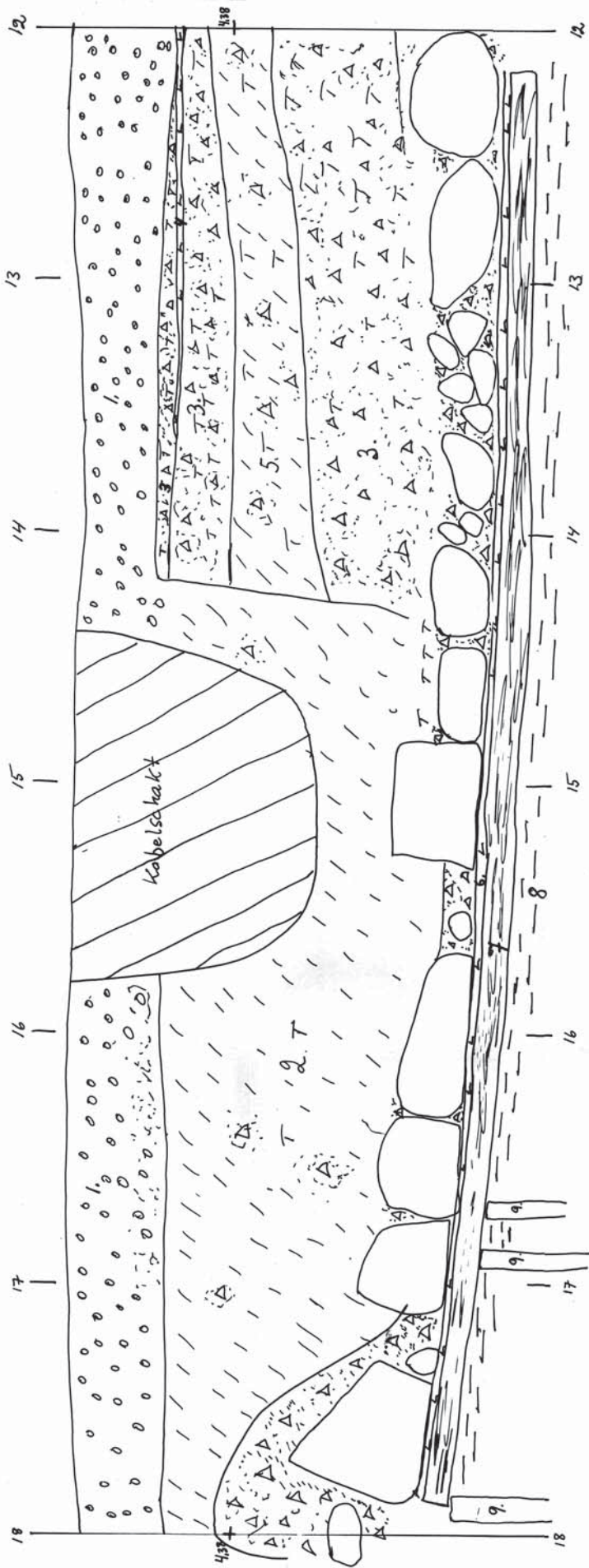
av kullersten stensatt gata. Av gjorda stickprov framgår, att denna stensättning fortsätter mot Hospitalsgatan. Under ett lager av fyllning ligger ånyo en stensatt gata. Större stenar ha använts till stensättning av

S:t Ragnhilds Gilles Årsbok.

Bilaga 3. Äldre ritningar

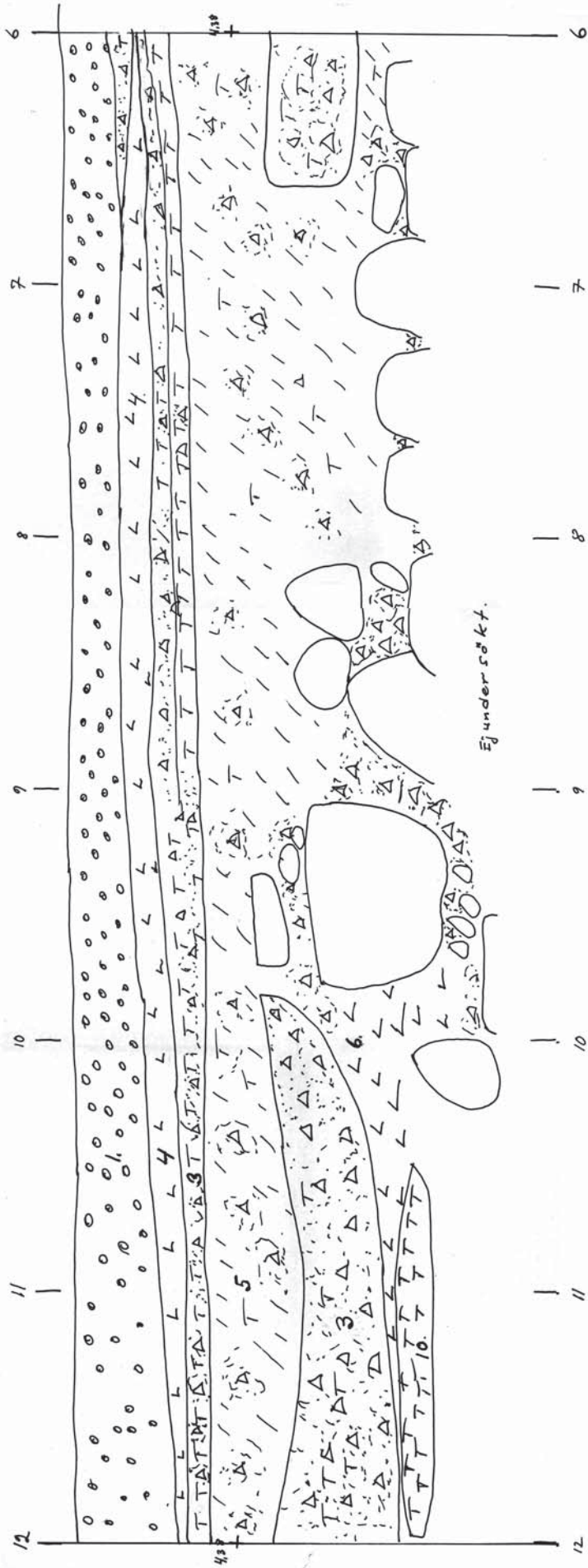
Ög Söderköping
S:t Laurentii kyrka
Schahtplan
SK 1:100
nov 1978
Svanten/Böck
Ritning 1.

Ög. Söderköping
 S:t Laurentii kyrka
 Profil sch 1 mot V
 SK 1:10
 9/11 - 75
 Gustaf B. S.
 Ritning 2a

1. Grus
2. Jord, råbotten, kalkbruk, tegelfis, enstaka människoben
3. Kalkbruk, tegelfis
4. Brun lera
5. Jord, kalkbruk, tegelfis
6. Lera
7. Ekvänka
8. Moränlera, blålera
9. Pålar, förmodligen av asp
10. Tegellager
11. Måttat trä
12. Sand
13. Kalkbruk

ooo = Grus
 T T = Tegel
 LL = Lera
 --- = Moränlera
 Δ Δ = Kalkbruk
 ! ! = jord, kulturlager

Ög Söderköping
S:t Laurentii Kyrka

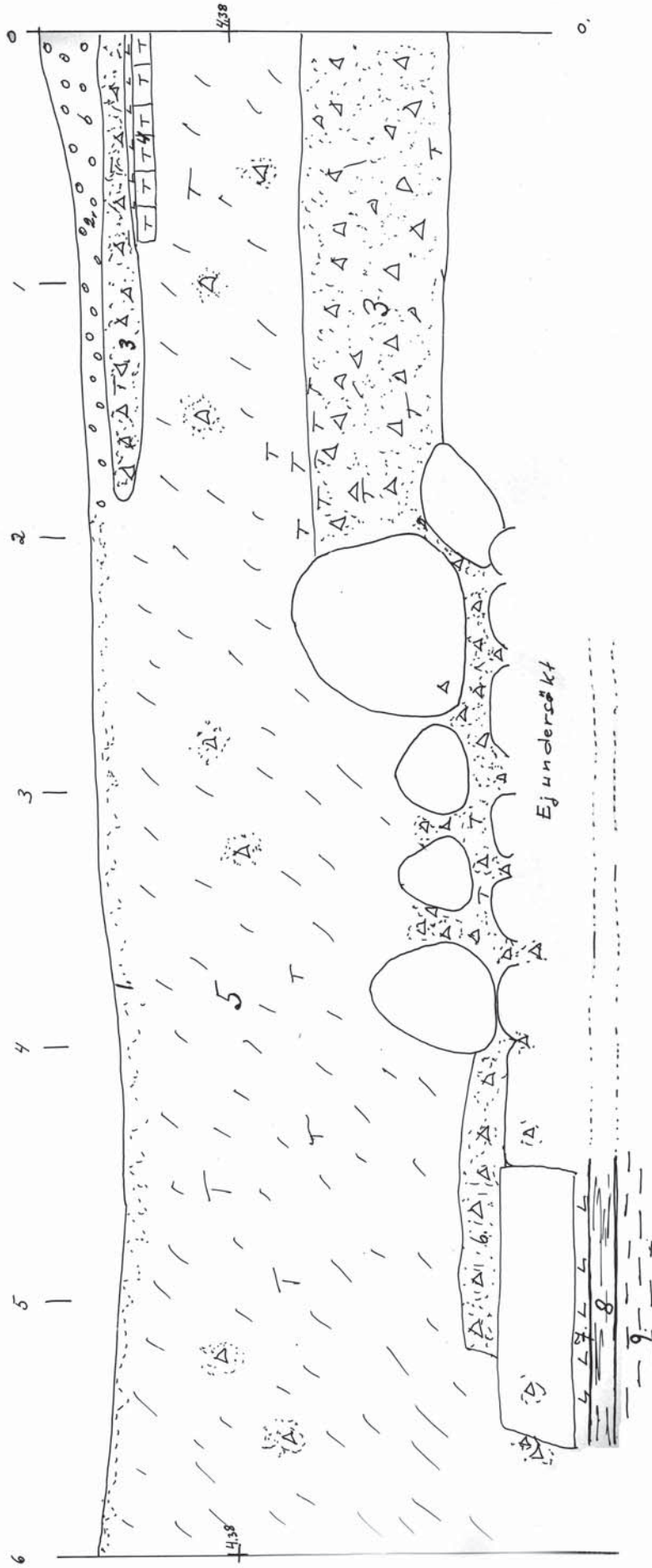
Profil sch. I mot V.

SK 1:10

7/11 - 75

Sartorius

Ritning 2b

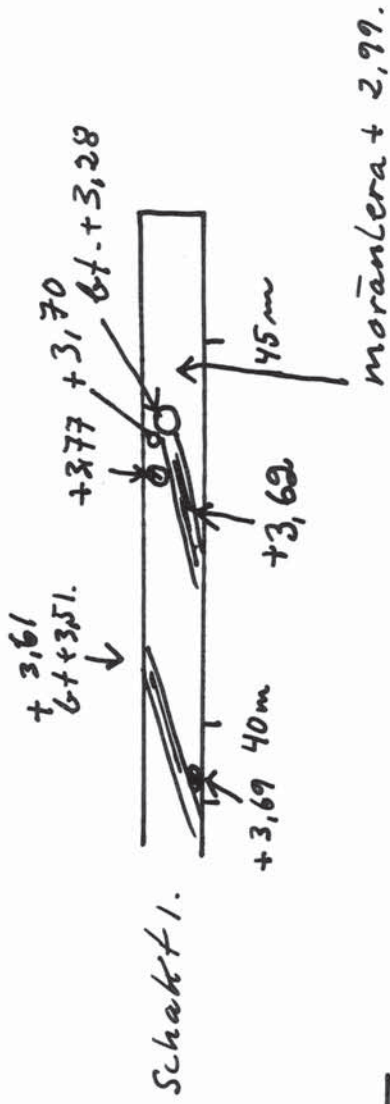

1. Sand
2. Grus
3. Kalkbruk, tegelkross
4. Tegel, Svartbruk, lögfogarna
5. Kulturlager, Sten, tegelflis, kalkbruk
6. Kalkbruk
7. Lera
8. EK plankor
9. Moränlera

- ooo = Grus
- o = Sand
- △ = Kalkbruk
- △ = Tegel
- /// = Jord
- LL = Lera
- == = Moränlera

Ög. Söderköping
 S:t Lau rent i kyrka
 Profilsch 2 mot N
 SK 1:10
 12/11-75
 Fastl. B. B.
 Ritning 3

N ←

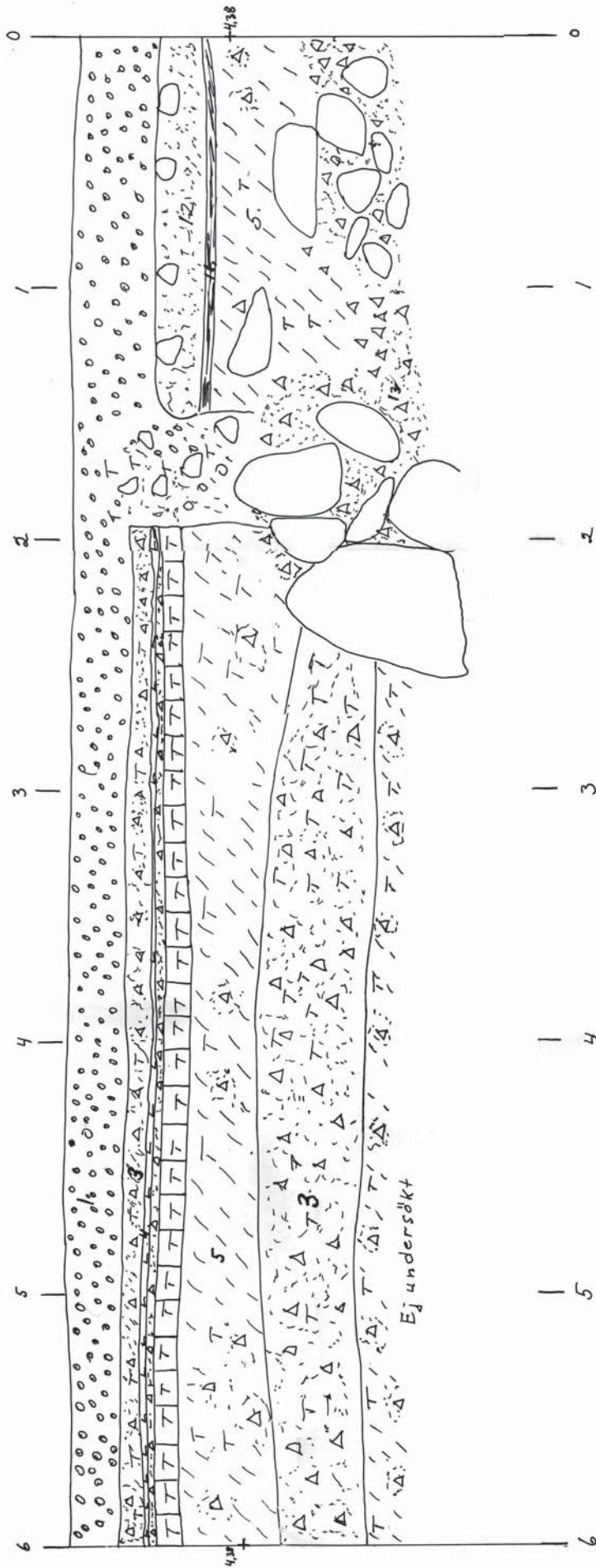
Ög. Söderköping
 S: + Laurenti kyrka
 Plan schakt + 1

SK 1: 100

12/11 -75-

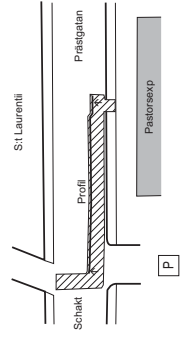
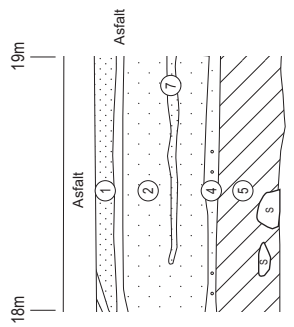
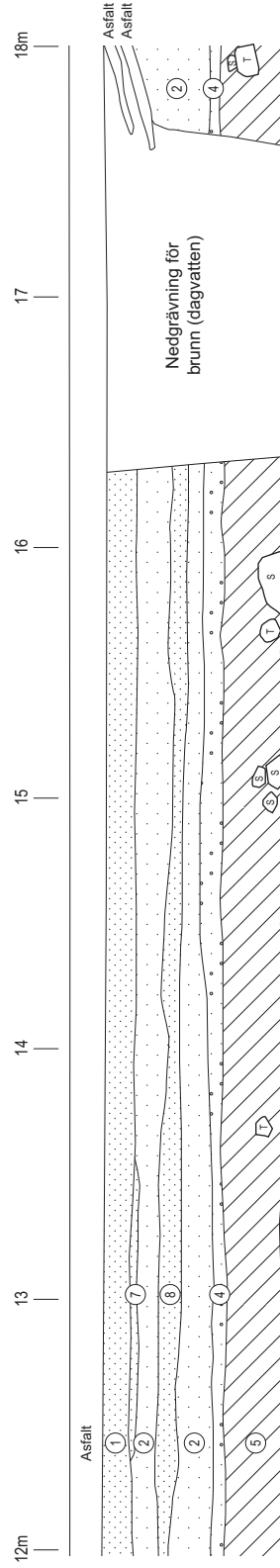
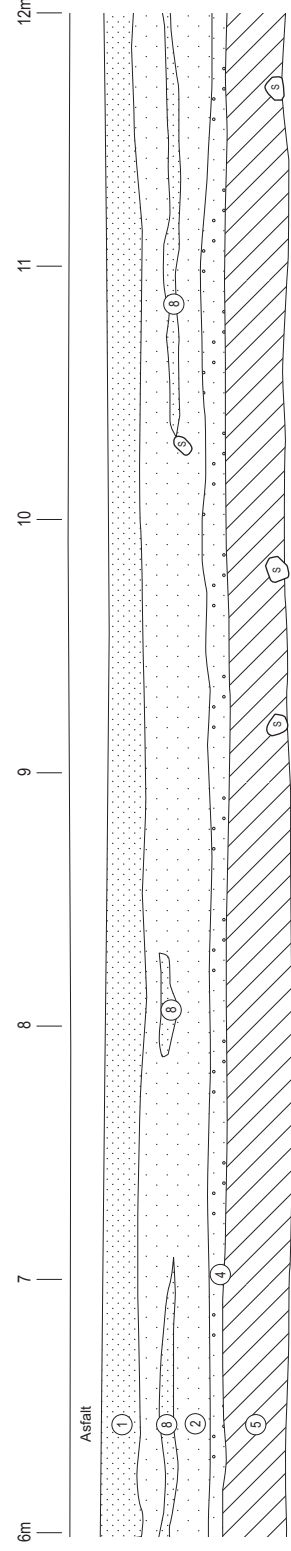
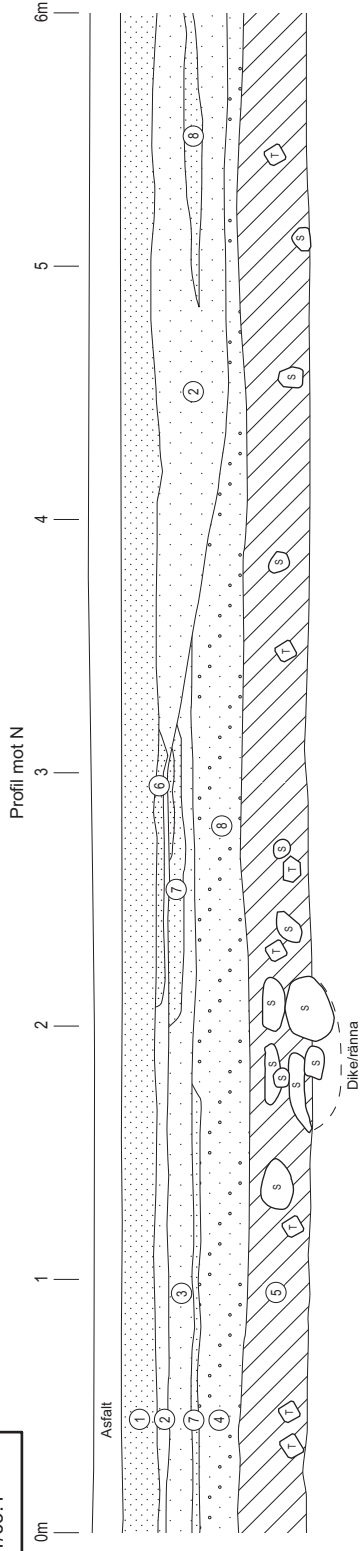
Forssten, Båth

P: funnr L

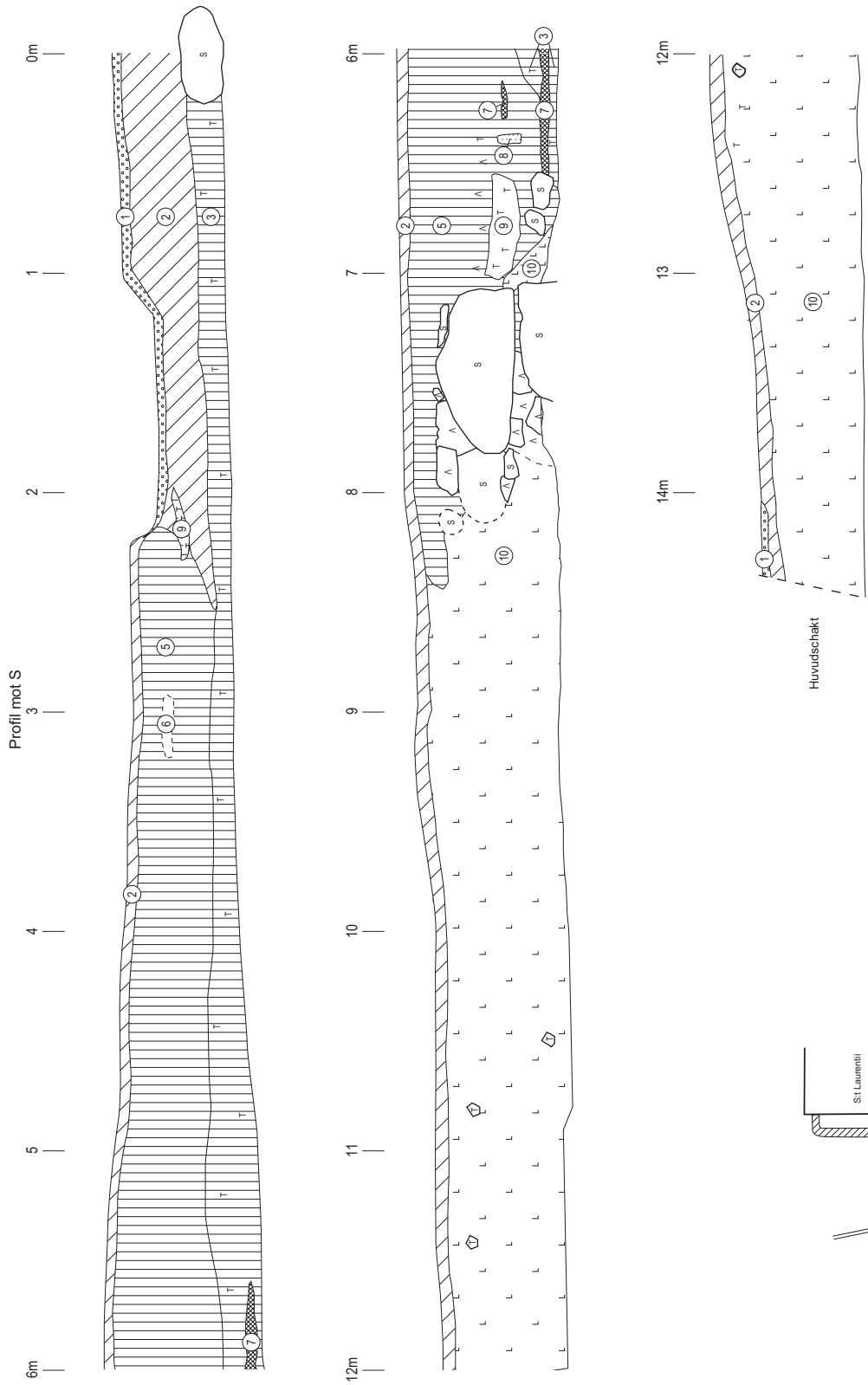
Ög. Söderköping
 S:t Laurentiskyrka
 Profil sch 1 mot V.
 SK 1:10
 7/11 - 75
 Svante Bäck
 Ritning 2c

Dnr 411/09:1

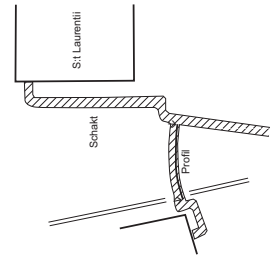

1. Beige, grusig sälltsand.
2. Gråbrun sand.
3. Mörkgrå, fin, lerg sand.
4. Brun sand med inslag av grus.
5. Raseringslager (?) med brun sand, tegel och sten 0,03-0,20m.
6. Grå sand.
7. Brun sand.
8. Ljusbeige fin sand.

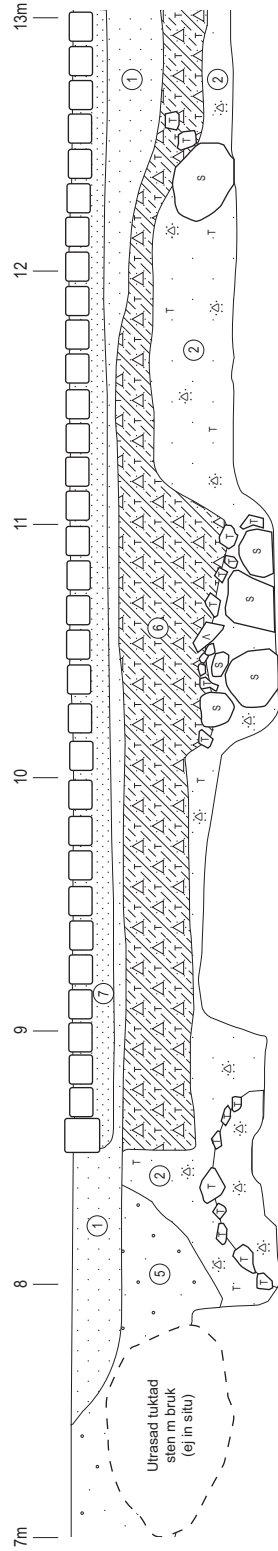
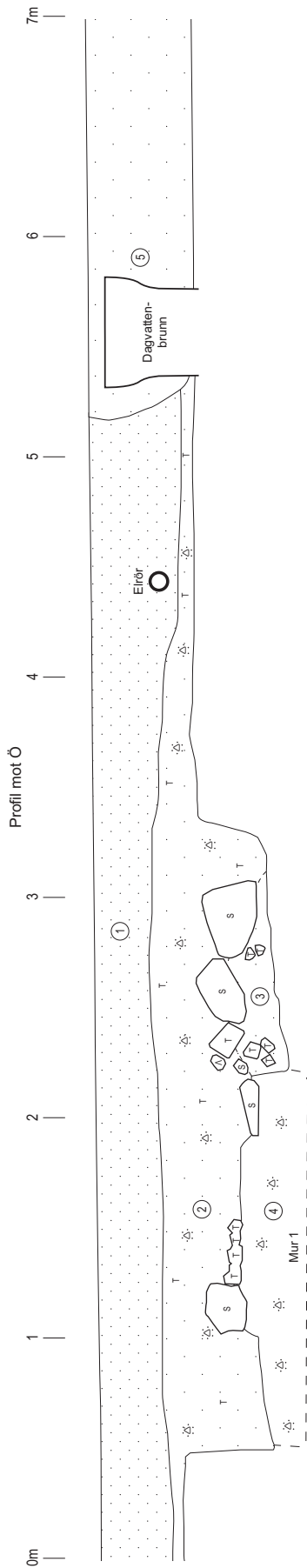
Prästgatan, S:t Laurentii
 Söderköpings stad och kommun
 Ög
 RAA 14
 Profilritning
 Skala 1:20
 Dnr 411/09
 2009-09-29 Mats Magnusson
 Renritning Johan Levin

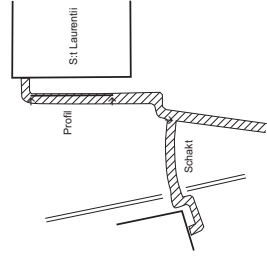
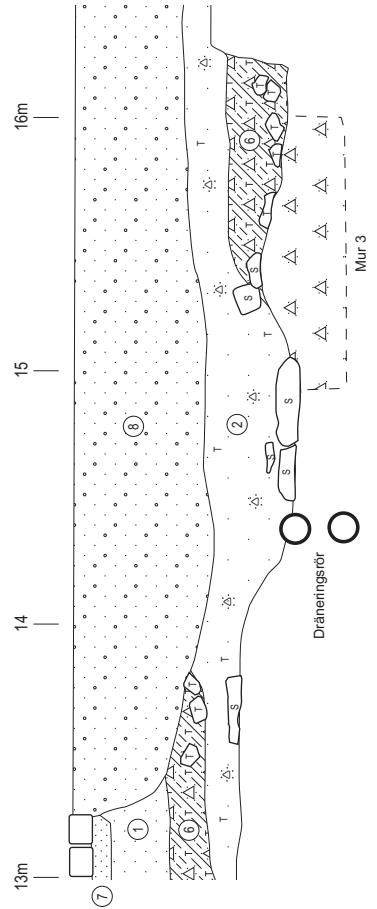
1. Singel.
2. Gråbrun, humös majsjord.
3. Ljus, gråbeige, lerig jord med mindre sten och tegel.
4. Beige, sandig jord med bruk och tegelrester.
5. Gråsvart, lerig kulturljord med tegel, bruk och småsten.
6. Gul sand.
7. Sot.
8. Beige sand.
9. Bränt tegel.
10. Grå lera med humanben och lite tegel.

S:t Laurentii
 Söderköpings stad och kommun
 Ög
 RÅÄ 14
 Profiriting
 Skala 1:20
 Dnr 411/09
 2009-09-30 Mats Magnusson
 Renritning Johan Levin

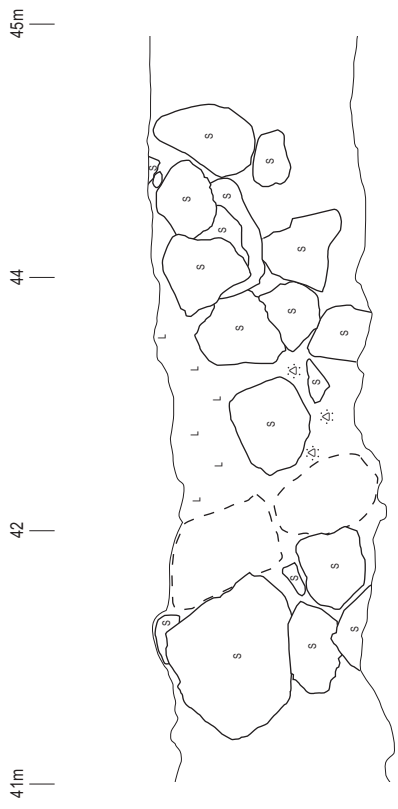

1. Gulbeige sand.
2. Gråbrun, sandig jord med tegel, bruk och enstaka humaren.
3. Pulveriserat bruk med brukkakor och tegel.
4. Hårt bruk med tegel.
5. Gulbeige sand med 0,02-0,05m stora stenar (nedgrävning VA).
6. Reseringsmassor med mycket tegel och bruk.
7. Grå sattsand.
8. Brun sand och grus med sten 0,02-0,08m.

S:t Laurentii, schakt direkt V om kyrkan
 Söderköpings stad och kommun
 Ög
 RÅÄ 14
 Profilirning
 Skala 1:20
 Dnr 411/09
 2009-10-02 Mats Magnusson
 Renritning Johan Levin

Dnr 411/09:4

S:t Laurentii, byggnad
Söderköpings stad och kommun
Ög
RAÅ 14
Profiriting
Skala 1:20
Dnr 411/09
2009-09-30 Mats Magnusson
Renritning Johan Levin

Bilaga 5. Fyndlista

Invnr	Subnr	Ant	Sakord	Klassif 1	Material	Teknik	Vikt	Fr	Anlnr	Anmärkning
C4484	01	2	Murbruksprov		Kalkbruk		110,6	F	Mur 1	
C4484	02	1	Murbruksprov		Kalkbruk		61,7	F		Bogårdsmur, botten.
C4484	03	2	Murbruksprov		Kalkbruk		196,6	F		Kalkgolv
C4484	04	2	Murbruksprov		Kalkbruk		145,3	F		Bogårdsmur.
C4484	05	6	Murbruksprov		Kalkbruk		121,6	F	Mur 3	
C4484	06	1	Spik		Järn	Smitt	19,6	F		Norr om mur 3.
4484	07	24	Glas	Fönsterglas	Glas	Blåst	17,6	F		N om mur 3.
4484	08	1	Pipa	Kritpipa	Piplera	Pressat	1,9	F	Mur 3	På klacken en stämplad svan.
4484	09	2	Kärl		CII:2	Drejat	3,8	F		N om mur 3, i raseringslager.
C4484	10	2	Oidentifierat		Harts		0,7	F	Mur 1	Vid max grävdjup.

Östergötlands länsmuseum utförde under perioden den 23 september – 2 oktober 2009 en schaktningsövervakning i samband med anslutning av fjärrvärme till S:t Laurentii kyrka i Söderköpings stad och kommun, Östergötland. Dessutom utfördes en kortare anslutning i Bergsvägen. Utanför kyrkans västfasad påträffades tre murar och ett eventuellt kalkbruksgolv. Lite längre åt sydväst framkom kyrkogårdens gamla bogårdsmur och grundmuren till en byggnad. I Prästgatan löpte ett stenfyllt dike snett över schaktet.